

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

Я. Б. Олійник, О. М. Гнатюк

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Я. Б. Олійник, А. М. Гнатюк

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИССЛЕДОВАНИЮ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Рассмотрение методических подходов к изучению территориальной идентичности населения с позиций общественной географии обусловлено необходимостью систематизации существующих знаний и создания оптимальных методик комплексного ее исследования. В статье предложена интегральная классификация методических подходов, а также отдельных методов и методик изучения территориальной идентичности в зависимости от конкретного предмета исследования, а именно: территориальной идентичности как ментально-географического феномена; ее характерных проявлений в социокультурном пространстве (маркеров); историко-географических условий ее формирования, а также собственно территориальной идентичности на исторических этапах ее развития. Изложены также методы картографического представления результатов исследования территориальной идентичности. Обоснованы рекомендации по использованию отдельных методов и их комбинаций в зависимости от целей исследования и характеристик исследуемого полигона. Акцентируется внимание на целесообразности комплексного применения указанных методических подходов для всестороннего и глубокого изучения территориальной идентичности населения региона.

Ключевые слова: *территориальная идентичность; местная географическая специфика; социолого-географический метод; маркеры территориальной идентичности; карты ментальных показателей; ментальные карты географического пространства; образно-географические карты; историко-географические методы.*

Ya. Olijnyk, O. Gnatjuk

METHODOICAL APPROACHES TO THE STUDY OF POPULATION TERRITORIAL IDENTITY RESEARCH

Kyiv Taras Shevchenko National University

Consideration of methodical approaches to population territorial identity study in terms of social geography is caused by the need to systematize existing knowledge and create the optimal procedures for comprehensive research of territorial identity. The paper proposes an integrated classification of methodical approaches, as well as certain methods and techniques for territorial identity study, depending on the specific subject of the study, namely, territorial identity as a mentally-geographic phenomenon; its specific manifestations in the socio-cultural environment (markers); historical-geographical conditions of its development, as well as territorial identity itself at the historical stages of its development. The cartographic presentation method of the territorial identity research results has also been described. Recommendations on how to use individual methods and their combinations depending on research objectives and specifics of the researched geographical area have been justified. The feasibility of integrated application of the presented methods for comprehensive and profound study of the population territorial identity in the region has been stressed.

Key words: *territorial identity; local geographical specificity; socio-geographical method; territorial identity markers; maps of mental indicators; mental maps of geographical space; geographical image maps; historical-geographical methods.*

Актуальність питання

Просторова поведінка людей визначається не лише тим, яким географічне середовище є насправді, але й тим, яким люди його сприймають і прагнуть бачити. Комплекс індивідуальних і колективних уявлень, які визначають приналежність та особливий зв'язок населення з певною територією та/або відповідною територіальною спільнотою і пов'язані з процесом інтерпретації місцевої специфіки, визначається як **територіальна ідентичність населення** [11; 20, с. 145; 25, с. 135]. Відповідно, територіальна ідентичність здатна істотно впливати на локальний та регіональний розвиток.

Можна прогнозувати зростання інтересу до проведення практичних досліджень територіальної ідентичності у різних регіонах України з метою активізації внутрішніх ресурсів території, зокрема її соціального капіталу. У цьому контексті актуальним завданням є, зокрема, систематизація існуючих методів дослідження територіальної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження територіальної ідентичності наразі активно проводять як в Україні, так і за кордоном. Спроби комплексного систематичного аналізу методичних підходів до дослідження територіальної

ідентичності є у працях Л. Смірнягіна [30], Л. Нагорної [19], А. Трофімова [32], М. Назукіної [20], Р. Туровського, Д. Замятіна. Крім того, існує обширна література, що висвітлює прикладні дослідження територіальної ідентичності з використанням окремих методик. Зокрема, це роботи Н. Замятіної [5, 6], М. Крилова [10, 11], А. Мельничука [14, 15], А. Гриценка, Н. Шматка, Ю. Качанова та інших учених. Опосередковано прояви територіальної ідентичності досліджують автори праць з електоральної географії, етнополітики та етнографії, геополітики, культурології, соціології тощо. З'являються нові методики, методичні підходи, проте вони потребують доповнення та уточнення. Зокрема, недостатньо уваги приділено комбінованим дослідженням із поєднанням різних методів і методик. Однією з причин такого стану є брак саме географічних досліджень територіальної ідентичності. Територіальну ідентичність доцільно вивчати, передусім, з позицій суспільної географії, тісно співпрацюючи при цьому з представниками таких наук, як культурологія, соціологія, політологія, психологія, історія, тощо. Лише за такого підходу можна здійснити комплексний аналіз таких її аспектів, як чинники розвитку, компонентна та просторова структура, вплив на суспільний розвиток країн та регіонів, зокрема і на територіальну організацію суспільства.

Постановка завдання

Мета цього дослідження – систематизація існуючих методичних підходів до вивчення територіальної ідентичності населення з постановкою таких завдань:

- опрацювання існуючих літературних джерел, присвячених дослідженню територіальної ідентичності та суміжній проблематиці;
- систематизація та стисла характеристика наявних методичних підходів із врахуванням авторського досвіду проведення досліджень територіальної ідентичності;
- обґрунтування рекомендацій щодо застосування тих чи інших методичних підходів та їх поєднань.

Виклад основного матеріалу

Дослідження територіальної ідентичності передбачає вивчення ментального сприйняття населенням об'єктивної географічної дійсності, що є елементом свідомості індивідів та територіальних спільнот. Територіальна ідентичність населення впливає на соціальний, культурний, економічний простір регіону тощо, що відображається у соціофактах (соціальних процесах і явищах) та артіфактах (об'єктах і явищах матеріальної культури). Кожна сучасна територіальна ідентичність сформувалася на основі тривалого історичного розвитку у визначеному географічному середовищі. Від-

повідно, для аналізу сучасного стану територіальної ідентичності населення необхідно проаналізувати історико-географічні передумови її розвитку.

Спираючись на викладене вище, на думку авторів, можна виділити три основні групи методичних підходів до дослідження територіальної ідентичності населення, а також групу допоміжних картографічних методів.

I. Перша група методичних підходів базується на дослідженні територіальної ідентичності як явища ментального, як елемента духовної культури. При цьому дослідник має безпосередньо або опосередковано контактувати з населенням як носієм територіальної ідентичності. До складу цієї групи відносяться два основні методи.

A. *Соціолого-географічний метод* передбачає отримання інформації дослідником безпосередньо від жителів досліджуваної території за допомогою соціологічних прийомів – анкетування, інтерв'ю, опитування, бесіди та інших. Вагома роль у розробці методики соціолого-географічного дослідження територіальної ідентичності належить М. Крилову [11, с. 118-123], ідеї якого в Україні розвинено та апробовано, зокрема, А. Мельничуком, О. Гнатюком та М. Растворовою (напр., [14, 15, 26, 27]). Водночас було презентовано й інші варіанти методики проведення такого дослідження (роботи О. Лозової [12], І. Коваленка [8], Л. Овчиннікової [21], І. Прибиткової [24], міжнародна конференція “Територіальна ідентичність і геополітика” [17, с. 67-68]) та ін.

Розрізняють масові, експертні та комбіновані соціолого-географічні дослідження. *Масові дослідження* спрямовані на визначення фактично наявної територіальної ідентичності населення території, виявляють її силу та просторову структуру. *Експертні дослідження* дають змогу виявити ті нюанси, які залишаються непоміченими при масових дослідженнях (особливо щодо самоідентифікації населення, відношення населення до сусідніх регіонів, характеристики місцевих образів та символів, розуміння «духу місця» [11, с. 122]), і показують територіальну ідентичність такою, якою вона «повинна бути» з точки зору її найбільш виразних, свідомих носіїв. Під час *комбінованих досліджень* з'ясується як думка населення загалом, так і думка експертів.

Анкети та опитувальники стандартно містять такі блоки запитань відповідно до компонентної структури територіальної ідентичності: «Укоріненість, мобільність та місцевий патріотизм», «Рефлексія місцевої географічної специфіки», «Общинність та територіальна суспільна консолідованість», «Генеалогія», «Просторова орієнтація та ментальна структуризація географічного простору». Набір блоків та конкретних запитань може варіювати залежно від ієрархічного рівня

досліджуваної ідентичності, мети дослідження, специфіки регіону, а також типу дослідження (експертне, масове, комбіноване). До анкет та опитувальників для експертів бажано вмещувати більше відкритих запитань, за допомогою яких можна розкрити думку експерта з приводу певного аспекта територіальної ідентичності; водночас частину закритих запитань, особливо тих, що з'ясовують елементарні знання індивіда про територію, доцільно вилучити.

Соціолого-географічний метод простий за своєю ідеєю, показує достовірні результати, надає можливість виявляти і картографувати широку палітру показників територіальної ідентичності населення.

Разом з тим, він є найбільш часо- та ресурсозатратним, особливо при масових дослідженнях, оскільки потребує виїзду дослідницької групи у польові умови, формування репрезентативної (як мінімум, за географічною локалізацією, віком, статтю) соціологічної вибірки, витрат на друк анкет або апаратуру аудіо- та відеофіксації тощо.

Альтернативою є замовлення такого дослідження спеціалізованим соціологічним організаціям, що також пов'язано зі значними витратами. Тому соціолого-географічний метод, як правило, застосовують при окремих, точкових дослідженнях, хоча в окремих випадках доцільним є охоплення цілого регіону або групи регіонів.

Ефективними є дослідження за методом ключів (кейсів) – глибоке та ретельне вивчення окремих типових місцевостей [31, с. 123]; подібним чином пропонується глибше аналізувати територіальну ідентичність того прошарку населення території, що має чітко виражені риси місцевої колективної психології – це дозволить краще зрозуміти територіальну ідентичність населення загалом [10, с. 214].

Ще однією складністю застосування соціолого-географічного методу при масових дослідженнях є коректність формулювання питань. Питання мають бути сформульовані максимально просто і не допускати двозначного трактування. Зміст територіальної ідентичності доцільно розкривати через розкриття глибинного ставлення респондента до певної території, виявлення ментального зв'язку з характеристичними географічними образами. При складанні питань рекомендовано не торкатися економічної, політичної та електоральної тематики.

При масових дослідженнях найзручнішим способом реалізації соціолого-географічного методу є письмове анкетування, яке забезпечує найбільшу економію часу, високу анонімність та відкритість відповідей респондента.

Для експертних досліджень, коли комунікація інтерв'юера та респондента ведеться «однією мовою», найрезультативнішим виявляється усне опитування або бесіда із аудіо- чи відеофіксацією (за згодою респондента).

Б. Аналіз змісту інформаційних потоків.

Предмет аналізу – зміст місцевих паперових та електронних засобів масової інформації, публічних висловлювань жителів території (зокрема місцевої еліти), коментарів відвідувачів електронних ЗМІ. Метод дозволяє отримати уявлення про те, як місцеве населення ставиться до свого поселення та регіону, як воно співвідносить їх з іншими регіонами та поселеннями (горизонтальне порівняння), країною та світом (вертикальне порівняння). Приклади застосування цього методу є у дослідженнях Н. Замятіної [5, 6], Р. Гейла [36], Л. Нагорної [19]. Вивчати зміст інформаційних потоків доцільно впродовж тривалого часу [23, с. 111–113 та інші].

Дослідження регіональних сегментів мережі Інтернет розкриває силу територіальної ідентичності населення регіону та допомагає зрозуміти формування образу кожного регіону у свідомості населення країни загалом [29].

II. Друга група методичних підходів базується на дослідженні маркерів територіальної ідентичності. Вперше у науковий обіг поняття маркера регіональної ідентичності ввела Ю. Єсіна, ототожнюючи, однак, маркер з показником ідентичності [3, с. 14]. Ми ж під маркерами територіальної ідентичності розуміємо артефакти та соціофакти, що вказують на просторову структуру територіальної ідентичності населення та її зміст на конкретній території.

За своєю природою та ступенем відповідності актуальній територіальній ідентичності населення виділяємо дві групи маркерів.

А. Особливості архітектури, мови, звичаїв, традиційних професій та ремесел, рис характеру населення, релігійних переконань, фольклору, планувальної структури поселень, макротопоніміки тощо, характерні для даної місцевості. Це ті відносно стабільні ознаки, які відрізняють соціокультурний простір однієї території від інших, формують місцеву суспільно-географічну специфіку і тому вказують на потенційний ареал поширення певної територіальної ідентичності. Проте такі культурні риси не обов'язково є актуалізованими як елементи сучасної територіальної ідентичності населення; відповідь на питання про доцільність використання тієї чи іншої культурної риси як її маркера може дати анкетування населення. Прикладом дослідження із застосуванням цього методу є роботи [2, 37] та інші.

Б. Сучасні, динамічні прояви територіальної ідентичності, які забезпечують можливість простежити її сучасний стан та динаміку змін.

1. *Мезо- та мікротопоніміка:* назви невеликих місцевостей (урочищ), частин поселень (мікрорайонів), урбанізмів (зокрема елементів розселенської мережі – назв вулиць, площ, провулків тощо). Варто не просто розкрити зміст топоніма, але й

зробити висновок, чому географічний об'єкт було названо саме так та які висновки на основі цієї назви можна зробити щодо територіальної самоідентифікації місцевого населення [32, с. 7]. М. Крилов вважає, що зовнішню домінуючу топоніміку слід використовувати з певною обережністю, оскільки вона реально є зовнішнім фактором, не пов'язаним безпосередньо з територіальною ідентичністю [11, с. 24, 108].

Проте, аналіз урбанонімів міст України [1] показав існування значної кількості специфічних назв на усіх ієрархічних рівнях територіальної ідентичності, зокрема регіональних та локальних урбанонімів, денотати яких пов'язані з місцевою історико-культурною спадщиною. При цьому навіть ідеологічно забарвлені назви елементів розселенської мережі мають регіональну специфіку, зв'язок з місцевими історичними подіями чи видатними особистостями. Варто досліджувати не лише денотат урбанонімів, але й просторове розміщення відповідних об'єктів: відомі приклади, коли не просто перейменовували вулиці, але їх назви переносили («висилали») з центральної частини міста на околиці у зв'язку зі зміною політичної оцінки тих, чий іменем вони були названі (за [5, с. 62]). На основі вивчення етимології назв графств (округів) США С. Павлюк виявив 113 «північних» та 78 «південних» одиниць адміністративно-територіального устрою, названих на честь героїв Громадянської війни [22].

2. *Назви приватних підприємств та установ, місцевих засобів масової інформації, регіональні бренди.* Назви цих об'єктів є закономірним наслідком сприйняття населенням особливостей території свого проживання, їх можна використовувати для оцінки сили ідентичностей, їх просторового поширення, просторової структури, змін у часі й просторі.

3. *Пам'ятні знаки на честь відомих місцевих особистостей, історичних подій тощо.* Теоретичне обґрунтування цього маркера здійснив Р. Комаров [9].

4. *Просторова поведінка населення, рух товарів та інформації по території, ареали надання недержавних послуг.* Ці явища та процеси залежать від різних чинників: розміщення продуктивних сил, економічної доцільності перевезень, соціально-економічної ситуації, діючого адміністративно-територіального устрою тощо. Проте відхилення від поведінки, зумовленої суто цими об'єктивними чинниками, часто сигналізують про уявлення населення щодо власної територіальної організації. Трудові, освітні, культурно-розважальні, туристичні міграції населення, передплата місцевих та регіональних друкованих засобів масової інформації (газет, журналів), відвідування певних локальних чи регіональних інтернет-порталів тощо є маркерами вибору населенням свого територіального центра на різних ієрархічних рівнях територіаль-

ної організації суспільства. Чим менш економічно вимушеною є та чи інша поведінка населення, чим більше вона відображає особистий вибір індивідів, тим об'єктивнішим маркером територіальної ідентичності вона виступає.

5. *Географія проживання вболівальників місцевих спортивних команд.* Факт вболівання населення за місцеву спортивну команду дає можливість стверджувати про ідентифікацію населення з певним регіональним центром та регіоном. Ефективність подібних досліджень було доведено у США [30, с. 40]. Як маркер доцільно брати найрозповсюдженіший, культовий вид спорту для досліджуваної території, що має достатню просторову репрезентацію. В Україні таким видом спорту є футбол.

Аналіз карти вболівання за футбольні клуби української прем'єр-ліги [7] є підставою для висновків про взаємодію різних рівнів територіальної ідентичності та їх силу в окремих регіонах країни: традиційний розподіл країни на центрально-західну та південно-східну частини (макрорегіональна, цивілізаційна ідентичність), сильний регіональний рівень ідентичності у Харківській області, тяжіння східної частини Дніпропетровської області до Донбасу, високий рівень розвитку локальної ідентичності населення Кривого Рогу, що, однак, не супроводжується формуванням прилеглої регіону субрегіональної ідентичності, послаблення ідентичності з Волинню на території Рівненської області тощо.

6. *Електоральна поведінка населення, її просторові відмінності.* Факт приналежності до певного регіону може впливати на вибір населенням певних політичних сил. У США відомим та історично стабільним є розподіл штатів за прихильністю до республіканської або демократичної партій. В Україні на різних етапах розвитку суспільного життя формуються місцеві та регіональні політичні сили, електоральні ядра яких зосереджені на територіях поширення певної територіальної ідентичності. Електоральна поведінка населення дозволяє також простежити взаємодію різних ієрархічних рівнів територіальної ідентичності, їх трансформацію.

Наприклад, К. Черкашин показав зумовленість високої стійкості електоральної поведінки населення України п'ятьма загальними групами факторів, серед яких три (відношення території до центру, вплив територіальної близькості інших країн та регіонів, інтернаціоналізація) безпосередньо пов'язані з територіальною ідентичністю населення [33]. Д. Ляшенко та В. Путренко виділили п'ять основних типів електоральної поведінки населення [13, с. 93]. Електорально-географічну ситуацію в Україні та динаміку електоральної поляризації між її регіонами досліджував В. Шишацький [35], зв'язок мовної та регіональної ідентичності населення з його електоральними вподобаннями розкрив О. Михайлич [16].

При вдалому виборі маркера, тобто за наявності його чіткого зв'язку з територіальною ідентичністю населення та при достатній його просторовій репрезентативності (щільності), цей метод може показувати точні та об'єктивні результати, але сфера застосування його є вузькою, ніж соціолого-географічного. Проте за умови комплексного і тривалого аналізу декількох маркерів можна отримати ґрунтовні результати, зокрема, аналіз трансформацій ідентичності на основі тривалих досліджень символів, топонімів, артефактів, власного сприйняття й досвіду презентували І. Прокоф'єва (стосовно Бангладеш і Західної Бенгалії) та Б. Яценко (щодо регіонів Японії) [17, с. 68].

Підсумовуючи вищенаведену інформацію, зазначимо, що метод маркерів територіальної ідентичності може бути використаний:

- як самостійний метод дослідження певного компонента територіальної ідентичності (доцільно спочатку перевірити об'єктивність обраного маркера на невеликій території);
- як пропедевтична процедура перед застосуванням соціолого-географічного методу для отримання попередньої інформації;
- паралельно з соціолого-географічним методом для уточнення його результатів.

III. Підхід, що передбачає аналіз історико-географічних передумов формування даної територіальної ідентичності.

А. Дослідження історико-географічних умов розвитку просторової ідентичності в межах визначеної території. Для цього доцільно задіяти весь арсенал методів історичної географії, передусім суспільної історичної географії – історичного, діахронічного, виділення історичних зрізів тощо (детальний опис методів представлено у [4, с. 66–96]. Результатом має стати визначення історико-географічних зрізів розвитку території, чинників, що впливали на розвиток суспільства на кожному з них, розуміння впливу, який суспільно-географічне середовище справляло на територіальну ідентичність населення на кожному зрізі, та міру відображення цього впливу в сучасній територіальній ідентичності.

Б. Дослідження розвитку власне територіальної ідентичності в минулому на історико-географічних зрізах (на відміну від попереднього підходу, коли вивчається середовище її формування). Інформацію подібного роду можна отримувати із засобів масової інформації, записок мандрівників та очевидців, архівних матеріалів та інших літературних джерел відповідних епох.

IV. Картографічний метод – традиційний та специфічний для географії. Специфіка перцепційної географії полягає у дослідженні багатоманітності сприйняття одного й того самого географічного

об'єкта. Виділяємо три групи карт, що їх застосовують при дослідженні територіальної ідентичності.

А. Укладання карт ментальних показників. Це – об'єктивні картографічні зображення просторового розподілу показників сприйняття населенням об'єктивної географічної дійсності. На таких картах одиниці картографування може відповідати лише одне значення показника, що картографується. Ці карти характеризують той чи інший елемент територіальної ідентичності населення саме тієї території, яку зображено на карті. Прикладом можуть бути карти місцевого патріотизму, карти сприйняття місцевої специфіки, карти внутрішньорегіонального сепаратизму тощо. Найбільш інтегральними серед цієї групи є карти просторової організації територіальної ідентичності населення.

Б. Укладання ментальних карт географічного простору. За Ф. Шенком, ментальна карта – це створене людиною відображення частини оточуючого простору. Вона відображає світ таким, яким його собі уявляє людина [34, с. 42]. Виходячи з цього, ми визначаємо ментальну карту географічного простору як спробу зображення суб'єктивної географічної дійсності, тобто безпосереднього відображення географічних образів та ментальної структуризації простору, що існують у сприйнятті індивідів та географічно локалізованих спільнот.

На цих картах одиниці картографування потенційно може відповідати нескінченна множина значень картографічного показника, що корелює з нескінченною множиною варіантів сприйняття однієї й тієї самої території. Тому ментальні карти географічного простору завжди складають з позиції населення визначеної території, вони характеризують територіальну ідентичність населення саме цієї території, а не територіальну ідентичність населення територій, що нанесені на таку карту (винятком є думка населення території про свою власну територію – це своєрідний випадок перетину множин карт ментальних показників та ментальних карт географічного простору).

У цій групі картографічних творів найбільш інтегральний зміст мають карти вернакулярних районів з точки зору жителів певної території. Як приклади виокремлення вернакулярних районів на рівні країни (США) можна навести дослідження С. Павлюка [22], на рівні поселення (міста Харкова) – В. Мірошніченка [18]. Ментальну карту адміністративного устрою України і Криму на основі опитування респондентів уклад І. Коваленко [8].

В. Укладання образно-географічних карт (ментальних картоїдів) та ментальних карт-анаморфодів. Якщо ментальні карти накладаються на класичну картографічну основу, то образно-географічні карти – це схематичні зображення уявлень населення про територію, які характеризуються базовими властивостями картоїда: превалюю-

ванням топології над метричністю, анізотропністю або діапазонністю масштабу, зображенням ідеального, уявного географічного об'єкта [28]. Найдоцільнішим є використання образно-географічних карт при дослідженні географічних образів, місцевої міфології, ментальних уявлень населення про просторові обриси та співвідношення географічних територій.

Висновки і перспективи подальших розвідок

Дослідження територіальної ідентичності населення, як складного і комплексного явища, потребує застосування спектра методів. Такі методи доцільно класифікувати за конкретним об'єктом дослідження, яким може бути власне територіальна ідентичність (сучасна та у минулому), її прояви

у вигляді маркерів, а також умови формування. Найкращого результату можна досягнути лише за умов обґрунтованого поєднання різних методів залежно від конкретної мети дослідника та умов досліджуваної території. Розглянуті методи дають змогу вивчати територіальну ідентичність у рамках суспільно-географічного підходу, оскільки дозволяють виявити її просторову структуру та спектр взаємозв'язків з іншими компонентами природного і культурного ландшафту.

Питання пошуку нових методологічних та методичних підходів до вивчення територіальної ідентичності населення, зокрема апробація нових маркерів ідентичності, аналіз взаємозв'язків між трансформаціями фізичного та ментального простору тощо, залишаються актуальними і потребують цілеспрямованих тематичних досліджень.

Література

1. Гнатюк О. М. Урбаноніми та назви підприємств як маркери регіональної ідентичності населення України // Шевченківська весна. Географія: Зб. наук. праць XI міжнар. наук. міждисциплінарної конф. студентів, аспірантів та молодих вчених. – К.: Видавництво географічної літератури «Обрій», 2013. – Випуск XI. – С. 168-171.
2. Дністрянський М. С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 490 с.
3. Есина Ю. Г. Показатели идентичности в региональной культуре Франции (Вандея, Руссильон): автореф. дис. ... канд. культурол. наук : 24.00.01. – Москва, 2011. – 21 с.
4. Жекулин В. С. Историческая география: предмет и методы. – Л.: Наука, 1982. – 224 с.
5. Замятина Н. Ю. Смысл положения: место в ментально-географических пространствах [Электронный ресурс] // Междунар. журн. исследований культуры. – 2011. – № 4 (5). – С. 60–68. – Режим доступа: [http://www.culturalresearch.ru/files/open_issues/04_2011/IJCR_04\(5\)_2011_Uvarov.pdf](http://www.culturalresearch.ru/files/open_issues/04_2011/IJCR_04(5)_2011_Uvarov.pdf) – Название с экрана.
6. Замятина Н. Ю., Белаиш Е. Ю. Районы страны в образах субъектов Российской Федерации (по официальным сайтам субъектов РФ) // География и экология в школе XXI века. – 2006. – № 1. – С. 13–24.
7. Карта найпопулярніших футбольних клубів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://statistika.in.ua/vk/futbol> – Назва з екрану.
8. Коваленко І. М. Ментальні карти адміністративного устрою України та Криму (по просторовим знанням жителів г. Симферополя) // Зап. об-ва геоэколог. – 2000. – №3.
9. Комаров Р. Герой та пам'ятник герою як фактори ідентичності: приклад Донецька // Схід-Захід: Історико-культурологічний зб. – 2008. – Вип. 9–10. – С. 91–99.
10. Крылов М. П. К теории региональной идентичности (по материалам Европейской России) // Идентичность как предмет политического анализа: сб. статей по итогам всерос. науч.-теор. конф. (ИМЭМО РАН, 21-22 октября 2010 г.). – М.: ИМЭМО РАН, 2011. – С. 212–216.
11. Крылов М. П. Региональная идентичность европейской России. – М.: Новый Хронограф, 2010. – 240 с.
12. Лозова О. М. Психосемантичний аспект регіональних ментальностей в Україні // Наук. записки НаУКМА. – Т. 110: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота / [редкол. вип. : А. М. Гірник (гол. ред.) та ін.]. – 2010 – С. 34–39.
13. Ляшенко Д. О., Путренко В. В. Математико-картографічне моделювання електоральної ситуації в Україні // Часопис картографії: зб. наук. праць. – 2011. – № 2 (9). – С. 86-95.
14. Мельничук А. Л., Гнатюк О. М. Типи регіональної ідентичності мешканців міста Вінниці // Наук. часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. [зб. наукових праць] / ред. рада: В.П. Андрущенко (голова). – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 15 (27). – С. 124-133.
15. Мельничук А. Л., Гнатюк О. М., Растворова М. О. Порівняльний аналіз регіональної ідентичності міст Запоріжжя, Вінниці та Києва // Регіональні проблеми України: геогр. аналіз та пошук шляхів вирішення. – Зб. наук. праць. – Херсон, 2011. – С. 212–222.
16. Михайлич О. Мовна та регіональна ідентичності як чинники диференціації українського суспільства // Політ. менеджмент. Наук. журн. – 2008. – № 6 (33). – С. 139-150.
17. Міжнародна конференція «Територіальна ідентичність і геополітика» / М. В. Багров, В. О. Колосов, Є. О. Маруняк, Л. Г. Руденко // Укр. геогр. журн. – 2011. – № 4. – С. 67-68.
18. Мирошниченко В. В. Вернакулярні райони города Харькова // Псковский регионологический журн. – № 16. – С. 61–69.
19. Назорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2008. – 405 с.
20. Назукина М. В. Региональная идентичность // Политическая идентичность и политика идентичности: в 2 т. – Т. 1: Идентичность как категория политической науки: Словарь терминов и понятий / Отв. ред. И. С. Семенов. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. – С. 143–147.
21. Овчинникова Л. В. Аналіз особливостей локальної ідентичності у студентів з міста та села // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 16. – С. 707-710.
22. Павлюк С. Г. Традиционные и исторические районы как форма территориальной самоорганизации общества (на примере США

- и России): автореф. дисс. ... канд. геогр. наук: 25.00.24; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. Геогр. ф-т. – Москва, 2007. – 26 с.
23. Павлюк С. Чувство места и низовой регионализм // Отечественные записки. – 2006. – № 5. – С. 104–113.
 24. Приботкова І. У пошуках нових ідентичностей: Україна в етнорегіональному вимірі // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 3. – С. 60–79.
 25. Прохоренко І. Л. Территориальная идентичность // Политическая идентичность и политика идентичности: В 2 т. – Т. 1: Идентичность как категория политической науки: Словарь терминов и понятий / Отв. ред. И. С. Семенов. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. – С. 135–140.
 26. Растворова М. Підходи до розробки та пропозиція анкети щодо визначення привабливості для життя та укоріненості жителів міста / Матеріали ІХ Міжнар. міждисциплінарної наук.-практ. конф. молодих вчених «Шевченківська весна 2011». – К., 2011. – С. 200–201.
 27. Растворова М. О., Мельничук А. Л. Анкетування як метод дослідження регіональної ідентичності, місцевого патріотизму, укоріненості та просторової ідентифікації населення / Географічна освіта і національна самосвідомість: актуальні проблеми їх формування. 36. статей Всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених 31 березня 2011 р. – Донецьк, 2011. – С. 83–85.
 28. Родман Б. Б. Научные географические картоиды // Географический вестник [Пермь]. – 2010. – № 2 (13). – С. 88–92.
 29. Росич Ю. Роль Интернета в формировании регионального самосознания в современной России // География и регион: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (30 сент.- 4 окт. 2002, г. Пермь). – Пермь: [б. и.]. – Часть 1. Регионоведение и региональная организация общества. – 2002. – 228 с.
 30. Смирнягин Л. В. О региональной идентичности // Вопросы экономической и политической географии зарубежных стран. – Вып. 17: Меняющаяся география зарубежного мира. – Москва-Смоленск: Ойкумена, 2007. – С. 21–49.
 31. Смирнягин Л. В. Трансформация общественного пространства России // Отечественные записки. – 2002. – № 6(7). – С. 114–123.
 32. Трофимов А. М., Шарыгин М. Д., Исмаилов Н. Н. Территориальная идентификация в географии и вернакулярные районы // Геогр. вестник. – 2008. – № 1 (7). – С. 5–12.
 33. Черкашин К. В. Електоральна поведінка населення незалежної України в регіональних зрізах: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімферополь, 2005. — 19 с.
 34. Шенк Ф. Б. Ментальные карты: конструирование географического пространства в Европе от эпохи Просвещения до наших дней // Новое литературное обозрение. – 2001. – № 6 (52). – С. 42–61.
 35. Шишацький В. Б. Електорально-географічна поляризація в Україні як чинник регіональної дестабілізації держави // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Серія Географія. – К., 2006. – Вип. 53. – С. 27–30.
 36. Hale R. N. Map of vernacular regions in America. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1971.
 37. Zelinsky W. American barns and covered bridges // Geographical Review. – 1958, – Vol. 48. – №. 2. – P. 296–298.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття надійшла до редакції 15.07.2013

УДК 911.3

К.В. Ухаль

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Е.В. Ухаль

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Институт географии Национальной академии наук Украины, Киев

Дано авторское определение понятия «социально-экономический потенциал» (СЭП) региона. Определены основные составляющие экономического, социального и интегрального видов потенциала, а также рамочные условия их формирования и использования. Раскрыты положения авторской методики общественно-географического исследования СЭП, которая включает три этапа, на каждом из которых предусмотрено применение системно связанных методов. Обозначены перспективы и значимость этих исследований в контексте реализации эффективной политики регионального развития.

Ключевые слова: *социально-экономический потенциал; региональное развитие; региональная политика.*

K. Uhal

METHODOLOGICAL OUTLINE OF THE REGION'S SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL RESEARCH

Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

The author's definition of the notion «socio-economic potential» (SEP) of the region's have been proposed. The main components of the economic, social and integral types of potential, as well as the framework conditions of their formation and utilization have been defined. Author's methodology provisions of social and geographical EPAs research, which contains three stages, each of which requires application of system-related methods have been presented. The significance and prospects of these studies in the context of their implementation for effective regional development policy have been pointed out.

Keywords: *socio-economic potential; regional development; regional policy.*